

CHARAKTERISTIKA KRAJE

Středočeský kraj leží uprostřed Čech. Velikostí, počtem obcí i obyvatel je největším krajem České republiky. Jeho rozloha k 31. 12. 2024 činila 10 929 km² a zabírala téměř 14 % území ČR a byla přibližně dvakrát větší, než je průměrná rozloha kraje v České republice. Kraj zcela obklopuje hlavní město Prahu a sousedí téměř se všemi českými kraji kromě Karlovarského a moravských krajů. Územně náleží k Českému masivu, který je jednou z nejstarších částí evropské pevniny. Jeho reliéf je poměrně málo členitý. Sever a východ je rovinatý, na jihu a jihozápadě převládají vrchoviny. Nejvyšším bodem území je vrchol brdských hřebenů Tok (865 m n. m.) v okrese Příbram, nejnižším bodem je řečiště Labe (153 m n. m.) v okrese Mělník.

Území kraje se dělí na 12 okresů s 10 okresními městy. Rozlohou je největší okres Příbram (14,3 % rozlohy kraje), nejmenším okresem je Praha-západ (5,3 % rozlohy kraje). K 1. 1. 2003, kdy nabyla platnosti reforma státní správy, byly zrušeny okresní úřady, ne však okresy jako územní jednotky. Současně byly ustaveny územní obvody pověřených obcí II. stupně a správní obvody obcí s rozšířenou působností III. stupně. Ve Středočeském kraji se nachází 26 správních obvodů obcí s rozšířenou působností, svou velikostí velice rozdílných. Rozlohou největší je obvod Rakovník (8,2 % rozlohy kraje), nejmenší obvod Neratovice (1 %).

V roce 2024 bylo na území kraje 1 144 obcí. Největší počet obcí je soustředěn v okresech Mladá Boleslav a Příbram (po 120 obcích) a nejmenší počet obcí má okres Mělník (69 obcí). U správních obvodů s rozšířenou působností dominuje obvod Mladá Boleslav, do kterého spadá 98 obcí, naopak správní obvody Lysá nad Labem a Neratovice jsou tvořeny pouze 12 obcemi. Kraj je charakteristický vysokým zastoupením obcí s počtem obyvatel do dvou tisíc (1 010 obcí), ve kterých žije 38,9 % obyvatel. Statut města je přidělen 86 obcím, Kladno a Mladá Boleslav jsou navíc statutárními městy. Podíl městského obyvatelstva na celkovém počtu obyvatel kraje činil 51,2 % a byl nejnižší v celé České republice. Mezi pět největších měst v kraji patří Kladno, Mladá Boleslav, Kolín, Příbram a Kutná Hora. Středočeský kraj jako jediný kraj nemá své krajské město, krajský úřad sídlí v hlavním městě Praze.

K 31. 12. 2024 měl Středočeský kraj 1 466 215 obyvatel a byl nejlidnatějším regionem České republiky. Nejvíce lidnatým okresem Středočeského kraje byl okres Praha-východ (204 547 obyvatel), přes 100 tisíc obyvatel neměly pouze okresy Kutná Hora (78 565 obyvatel) a Rakovník (56 494 obyvatel). Hustota zalidnění byla nejvyšší v okresech Praha-západ, Praha-východ a Kladno, ve kterých dosáhla hodnoty přes 200 obyvatel na km². Všechny tyto okresy mají intenzivní sociálně-ekonomické vazby na Prahu a do jisté míry tvoří metropolitní zázemí hlavního města. Naopak nejnižší hustota zalidnění byla v okrese Rakovník, kde nedosahovala 70 obyvatel na km².

Demografický vývoj kraje se začal výrazně měnit ve druhé polovině devadesátých let minulého století, a to hlavně díky výstavbě satelitních obytných celků v okolí Prahy. Počet obyvatel přibývá pravidelně od roku 1997 a na přírůstku se podílí především stěhování. Do kraje se vzhledem k dobré poloze přistěhovalo velké množství mladých lidí, kteří zde zakládají své rodiny. Díky tomu došlo k postupnému snížení přirozeného úbytku a mezi lety 2006 a 2019 se v kraji narodilo více dětí, než kolik zemřelo osob. V letech 2020 až 2021 však byl, především v souvislosti s pandemií koronaviru, zaznamenán přirozený úbytek obyvatel, který pokračoval i v dalších letech 2022–2024. Kraj byl s průměrným věkem 41,8 let v roce 2024 nejmladším regionem České republiky, přesto se nevyhnul celorepublikovému trendu v podobě stárnutí populace a od roku 2015 začaly i zde početně převažovat osoby ve věku 65 a více let nad dětmi ve věku do 14 let. Jedinými okresy v kraji a v celé republice, kde stále početně převládají děti nad seniory, jsou Praha-východ a Praha-západ.

Poloha Středočeského kraje významně ovlivňuje jeho ekonomickou charakteristiku. Úzká vazba s hlavním městem a hustá dopravní síť činí polohu kraje mimořádně výhodnou. Kraj je pro Prahu významným zdrojem pracovních sil; doplňuje pražský průmysl, zásobuje jí potravinami, poskytuje jí svůj rekreační potenciál.

Středočeský kraj má kromě Prahy nejhustší, ale také nejpřetíženejší dopravní síť v republice. Přes území kraje vedou do hlavního města historicky radiálně uspořádané hlavní železniční i silniční tranzitní sítě. Svě zastoupení v kraji má i vodní doprava. Jedinou vodní cestu v ČR pro vnitrostátní i mezinárodní přepravu představuje v současné době Labsko-vltavská vodní cesta, přibližně 3/4 její délky procházejí územím kraje.

Pro Středočeský kraj je charakteristická rozvinutá zemědělská i průmyslová výroba. Zemědělská výroba těží z vynikajících přírodních podmínek v severovýchodní části kraje, kraj vyniká hlavně rostlinnou výrobou, pěstováním pšenice, ječmene, cukrovky, v příměstských částech pěstováním ovoce, zeleniny a květin.

Stěžejními průmyslovými odvětvími jsou strojírenství, chemie a potravinářství. ŠKODA AUTO a.s. Mladá Boleslav je podnikem celostátního významu, pokračuje výroba malých aut v TPCA Czech, s.r.o. Kolín. Několika významnějšími podniky je zastoupeno i sklářství, keramika a polygrafie. Ústup zaznamenaly dříve tradiční obory těžba uhlí, ocelářství a kožedělný průmysl.

Ekonomická aktivita a zaměstnanost obyvatel, jejich průměrné mzdy a příjmy domácností Středočeského kraje se dlouhodobě zvyšují a v rámci ČR patří k druhým resp. třetím nejvyšším po Praze. Od počátku 90. let ubývá zaměstnaných v primárním (zemědělství, lesnictví, rybářství) a také sekundárním sektoru (průmysl a stavebnictví). Dlouhodobě se zvyšuje zaměstnanost v oblasti služeb (terciér), ve kterých pracují téměř dvě třetiny, což je hodnota převyšující celorepublikový průměr.

Nezaměstnanost je dlouhodobě nižší proti republikovému průměru. K 31. 12. 2024 byl podíl nezaměstnaných osob v kraji 3,36 %. I nadále existují rozdíly v nezaměstnanosti uvnitř kraje, ovlivněné opět blízkostí Prahy. Nejvyšší hodnoty v rámci kraje dosáhla nezaměstnanost v okrese Kolín 4,71 %, nejnižší v okrese Praha-východ 1,51 %, což byl nejnižší podíl nezaměstnaných mezi okresy ČR.

Hrubý domácí produkt na obyvatele ve Středočeském kraji v roce 2024 vykazoval 92,3 % průměrné úrovně hrubého domácího produktu na obyvatele České republiky, což jej zařadilo na třetí místo v porovnání s ostatními kraji. Tato skutečnost je vedle výsledku automobilového průmyslu výrazně ovlivněna strategicky výhodnou polohou Středočeského kraje, který obklopuje hlavní město republiky.

Na území Středočeského kraje se nachází množství významných historicky cenných památek a několik chráněných krajinných oblastí. Největší koncentrací památek se vyznačuje město Kutná Hora (chrám sv. Barbory, Vlašský dvůr, Hrádek se stříbrnými doly, kostnice a katedrála Nanebevzetí Panny Marie a sv. Jana Křtitele v Sedlci), které bylo zapsáno do Seznamu světového přírodního a kulturního dědictví UNESCO. Na tomto seznamu je společně s Prahou zapsán také zámek a park Průhonice, patřící mezi nejrozsáhlejší parky v ČR a turisticky nejnavštěvovanější místa v okolí Prahy. Na českém seznamu městských památkových rezervací středních Čech kromě Kutné Hory figuruje jen Kolín, městských památkových zón je v kraji celkem 34 a národních kulturních památek 38. Nejproslulejšími hrady jsou Karlštejn a Točnick na Berounsku, Křivoklát na Rakovnicku, Český Šternberk na Benešovsku a Kokořín na Mělnicku. Nejzajímavějšími zříceninami jsou Žebrák na Berounsku a Okoř v okrese Praha-západ. Nejvýznamnějšími zámky jsou Konopiště na Benešovsku, Žleby a Kačina na Kutnohorsku, Loučeň na Nymbursku, Lány na Rakovnicku a také zámky Mělník a Nelahozeves na Mělnicku. Jedním z nejvýznamnějších poutních míst v Čechách je Svatá Hora na Příbramsku. Mezi nejnavštěvovanější muzea v kraji patří ŠKODA Muzeum a Muzeum Mladoboleslavska v Mladé Boleslavi, České muzeum stříbra v Kutné Hoře a Hornické muzeum v Příbrami, mezi památníky Lidice na Kladensku a mezi galeriemi Galerie Středočeského kraje (GASK) v Kutné Hoře.

Nejcennější přírodní oblast kraje představuje CHKO Křivoklátsko, která figuruje na seznamu biosférických rezervací, mezi další významné oblasti patří CHKO Český kras, Český ráj, Blaník a Kokořínsko – Máchův kraj. K 1. 1. 2016 vznikla na území zrušeného vojenského újezdu Brdy nová CHKO Brdy. Území této oblasti se přerozdělilo mezi přiléhající obce Středočeského a Plzeňského kraje, čímž se celková rozloha Středočeského kraje snížila o 87,9 km² oproti stavu na konci roku 2015.